

Vlašínová, Vlasta

Počátek 20. století (1900-1918)

In: Vlašínová, Vlasta. *Česká recepce V.G. Korolenka : příspěvek k dějinám českého překladu*. Vyd. 1. V Brně: Universita J.E. Purkyně, 1975, pp. 45-61

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121076>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

III. KAPITOLA

POČÁTEK 20. STOLETÍ

(1900–1918)

Národnostní a politické spory, které u nás započaly již v devadesátých letech, předznamenávají i počátek 20. století. Český i slovenský boj o národní svéprávnost se nevyvíjí příznivě; oba národy pod germanizačním a maďarizačním tlakem ztrácejí pozice. Upínají proto – dost nereálně – své naděje k Francii a k Rusku. Česko-francouzské dohody vyústí alespoň později zásluhou Denisovou v konkrétní politické akce, ale staré sympatie rusofilské, orientované na konzervativní slavismus, zůstávají i nadále plané. Přesto se však udržuje iluze o mocné ruské říši, záštitě Slovanů – až do její zdrcující porážky ve válce rusko-japonské v roce 1904. Vzápětí vypuknuvší revoluce roku 1905 a přísliby konstituce jsou u nás sledovány se živým zájmem a vzbuzují snahy navázat spojení s pokrokovými ruskými proudy, obnovit česko-ruskou vzájemnost na sociálněpolitickém základě. Brzy však politické naděje skládané v konstituční Rusko pohasnou a již na přípravném sjezdu Slovanů v Praze 1908 se začíná rýsovat slovanská vzájemnost v novém, realističtějším pojetí, vzájemnost, opřená o kulturní a hospodářské styky. Novoslavismus, formulovaný na všeslovanském sjezdu v Sofii roku 1910, posílil slovanskou spolupráci v oblasti vědecké a kulturní, avšak na politickou situaci slovanských národů v Rakousku-Uhersku neměl většího vlivu a také k vyřešení ožehavých rusko-polských a srbsko-bulharských sporů nepřispěl.

Nositelům nekonvenční slovanské vzájemnosti je u nás v té době Slovanský přehled Adolfa Černého, přinášející všestranné a věcné informace o ostatních Slovanech. Tisknou se zde kromě překladů z polské, lužické a chorvatské literatury i ukázky z literatury ruské a kritické studie k nim. Ruské kultuře se pravidelně věnuje Naše doba, Čas a Besedy Času. České rusofilství se zvolna zbavuje svého sentimentálního utopismu a obrací se k poznání skutečného národního a duchovního života Rusů.

Tomáš G. Masaryk průkopnický přednáší a vykládá na pražské univerzitě ruskou filosofii a výsledky svého zkoumání ukládá do knihy Rusko

a Evropa; literárně kritickými studiemi pak seznamuje s vrcholnými představiteli ruského realismu. Soustavnou pozornost ruskému literárnímu vývoji věnují dva další vědci, slavisté na české universitě, Jiří Polívka a Jan Máchal. Ruský román a novelu vehementně propagují Pavel Durdík a Vilém Mrštík a seznamují českou veřejnost s ruskou kritikou, počínajíc od Bělinského.

Ruská knihovna, založená koncem minulého století, přináší teprve nyní užitek národní kultuře tím, že s o u s t ř e d u j e překladatelské síly a s o u b o r n ě vydává díla velkých ruských spisovatelů od Gogola až po Tolstého. K ní se načas přidává ve stejné snaze i Minaříkova Knihovna slovan-
ských autorů.

Ale filosofický pozitivismus a literární realismus vyvolává současně svůj kontrast — novoidealismus a novoromantismus. Proti neuspokojivému poznání rozumovému se staví poznání intuitivní, vyhledává se mystika a tajemství, módou ve vědě i v umění se stává psychoanalýza, zdůrazňující podvědomou a citovou stránku člověka. Je zajímavé, jak se spiritualistický proud v české kultuře zmocňuje Tolstého, Dostojevského, Čechova a Garšina, jak v autorech, kteří k nám vešli jako realisté, nachází odmítání materiálních jistot a podporu nového křesťanství. Po tolstovství, které zapustilo hlubší kořeny na Slovensku, úspěšně proniká do českých zemí filosofie Solovjovova a s otevřenou náručí je přijímán Dmitrij Merežkovskij nejen jako romanopisec, ale i jako idealistický myslitel.

Vedle toho však mají u nás ohlas i ruští naturalisté v čele s Arcybaševem a Boborykinem, soutěžící v popularitě s Przybyszewským; sympatie nové generace získává bosácká romantika mladého Gorkého a vzpurná anarchistická múza Andrejevova.

Světónázorovou a estetickou rozrůzněnost doprovází třídní rozvrstvení společnosti, v níž se hlásí o svá práva dělnictvo a rolnictvo. Proto v českém společenském vědomí tohoto období převládá zájem sociální nad politickým. Státoprávní program starší generace je odsouván do pozadí. Přesto, že do veřejného života vstupuje dělnictvo a demokratická inteligence, měšťanstvo zůstává i nadále rozhodující silou v české politice i v kultuře.

Za této situace pokračuje recepce V. G. Korolenka jako lehce zábavného a lidovému výchovného spisovatele. Překládají se jako dříve oblíbené Korolenkovy povídky s lidumilnou nebo milostnou tematikou.⁶⁹ Metoda překladu těchto drobných povídek zůstává táž jako v minulém století: překládá se spisovným, mírně archaickým jazykem věrně, až doslovně. Zájem překladatelů se soustřeďuje spíše ke sdělovací a výchovné stránce povídek než k jejich uměleckým hodnotám.

Vedle tradičního pojetí, zdůrazňujícího v Korolenkově díle obecně humanitní ideu, sílí snaha ukázat i jeho aktuální politické složky. Překládají se povídky a črty s tematikou boje za svobodu a proti bezpráví. V Ostravském deníku vyšla roku 1902 poprvé známá Korolenkova revoluční jinotajná črta „Ogoňki“ pod názvem Světlo,⁷⁰ která byla od té doby mnohokrát do češtiny překládána: (r. 1905, 1909, 1910, 1911, 1915). Redakce Světlozora se odvážila roku 1907 otisknout Korolenkův tragický příběh revolucionářky vypovězené na Sibiř — povídku Podivínka, která do té doby byla v Rusku zakázána. Květy otiskly roku 1909 Korolenkovo varování před recidivou nevolnictví — povídku Za oblačného dne. Probouzí se zájem také o Korolenkova publicistická vystoupení. Dělnické listy (vídeňské) otiskují roku 1903 první český anonymní překlad Korolenkova fejetonu o protižidov-

ském pogromu „Dům číslo 13“ pod názvem Jak byli židé v Kišiněvě zabíjeni.⁷¹ V revolučním roce 1905 a také v následujícím se u nás publikuje řada drobných zpráv, dosvědčujících český zájem o Korolenkovu veřejnou činnost. Hlídka, Zvon, Dělnické listy, Večerní Lidové noviny informují o jeho vystoupeních v tisku, o jeho návrhu na konání mezinárodního sjezdu spisovatelů, komentují soudní proces proti Korolenkovi za otiskování článků protivládního charakteru v časopisu Russkoje bogatstvo (šlo tehdy o uveřejnění Manifestu Petrohradské rady dělnických poslanců a Otevřeného dopisu Filonovovi).

V časopisech se objevují překlady několika u nás dosud neznámých Korolenkových beletristických prací, vycházejí knižně dva výbory z jeho díla a nové překlady románu Slepý muzikant. K novým časopiseckým překladům dosud neznámých Korolenkových povídek patřila Schovanka, Podivínka a Za oblačného dne.

III/1 NOVÉ PŘEKLADY POVIDEK

Povídku SCHOVANKA (Prijěmyš) napsal Korolenko r. 1889 a uveřejnil r. 1890 v časopise Russkije Vedomosti jako část cestovních zápisků „Z cesty po Vetluze a Kerženci“. Samostatně byla tato črta přetiskována i v jiných časopisech. Později Korolenko celý cyklus přepracoval pro Russkoje bogatstvo a vydal také knižně ve svých Sebraných spisech roku 1914 pod názvem V zapadlém kraji (V pustynnych mestach).⁷² Povídka Schovanka tvoří v knižním vydání třetí kapitolu. Vstup a závěr má proti časopiseckému znění pozměněný, ale jádro povídky zůstává stejné.

Česky vyšla povídka poprvé v Nedělních listech r. 1906, autorkou překladu byla Olga Rychlíková,⁷³ a podruhé ve Stínově—Vrzalově překladu⁷⁴ v Nivě r. 1910. Oba překlady byly pořízeny podle původní časopisecké verze. Práce Rychlíkové, napsaná o čtyři roky dříve, má proti Stínovu podání přednost v relativně živém a bezprostředním jazyce postav [51]. A. G. Stín se drží doslovně originálu, vyjadřuje se spisovně a dokonce i dialektickou řeč venkovanů tlumočí spisovným jazykem. Rychlíková se naopak dovede odpoutat od doslovného znění originálu a přeložit repliku postavy tak, jak odpovídá situaci. Stínův vztah k předloze se projevuje nejen ve výběru slov [52], ale i ve stavbě vět [53], v zachovávaní doslovných názvů reálií, které pečlivě vysvětluje pod čarou [54] a v přesné transkripci vlast-

[51] — Не бойся, умница. Мы тебе дурного не сделаем.

„Neboj se, děvčečko, já ti neublížím.“

„Neboj se, chytrá hlavičko, neudělám ti ničeho zlého.“

Псс 5/256

R

S 146

[52] ..уселся на лавке и клевал носом.

... usedl na lavici a klímal.

... usedl na lavici a klobal nosem.

Псс 2/259

R

S 147

[53] ..с рыбой связался.. Забора!

... rybářství se oddal. To je trápení!

... s rybami se svázal... Starost!

Псс 2/258

R

S 147

[54] botníček (= rybářův člun, vytesaný z jednoho kmene)

S 46

Filipovky (= půst, čas adventní, počínající 14. listopadu na svatého Filipa)

ních jmen [55]. Stínův překlad Schovanky je ve srovnání s jeho knižně vydanými překlady dosti slabý, ulpívá na doslovné reprodukci textu, neusi- luje ani o stylistickou adekvátnost ani o uměleckou interpretaci. Základem překladu Rychlíkové je také spisovný jazyk jako u Stína, ale v promluvách postav je živější, pružnější, projevuje jistou snahu o vystižení stylistického rozdílu mezi autorským vyprávěním a řečí postav, i když s jistým posunem: místo lidových a dialektických prvků užívá výrazových prostředků hovo-ového jazyka [56]. O uměleckou interpretaci originálu však ani u Rychlíkové nejde, vcelku její překlad nepřekračuje průměr tehdejší překladatelské pro-dukce.

V roce 1907 otiskl Bohumil Láský ve Světozoru svůj překlad Korolen-kovy povídky *PODIVÍNKA* (Čudnaja)⁷⁵ o revolucionářce vypovězené na Sibiř, povídky částečně založené na faktech souvisejících s vyhnanstvím E. L. Ulanovské. Povídka byla napsána již roku 1880 tajně ve vyšněvolocké věz-nici a nesměla být v Rusku otištěna. Rukopis se šířil v opisech, ilegálně se dostal za hranice a tam byl několikrát otištěn Fondem svobodného ruského tisku v roce 1893 a následujících. Pak byla povídka ilegálně vydána i v Rus-ku. První její legální otištění ve zkrácené, cenzurované podobě a se změ-něným názvem – Služební cesta (Komandirovka) – se Korolenkovi podařilo v důsledku dočasného uvolnění cenzury teprve roku 1905.⁷⁶ Knižně ne-vyšla vůbec až do roku 1914, do vydání Úplných sebraných spisů V. G. Ko-rolenka.⁷⁷

Na základě porovnání Láského českého překladu s ruskými originály, vy- danými v Rusku i v Evropě před rokem 1907, se zdá, že Láský nepřekládal z legálního textu petrohradského ani z hektografovaných ilegálních vydání, ale pravděpodobně z některého evropského (ruského) vydání,⁷⁸ a to: londýnského z roku 1894, berlínského z roku 1903, nebo ženevského z roku 1904. Text všech zahraničních vydání je naprosto totožný a od pozdějšího petrohradského vydání se liší jak názvem (Čudnaja), tak formálním členě-ním (v zahraničních vydáních není povídka vůbec členěna do kapitol, za- tímco petrohradské vydání má 6 kapitol).

V hlavních rysech se překlad Láského shoduje se zahraničními texty, je však značně volný, formálně i věcně nepřesný, zkresluje situace, vztahy po- stav i charaktery. Např. v originále je starší dozorce stále opilý a proto se ho eskortovaná dívka straní, v podání Láského je dozorce pouze ospalý; pak je ovšem odpor dívky k němu pro čtenáře těžko pochopitelný. Postavu málomluvného mladšího dozorce překladatel zkresluje tím, že často jeho vnitřní monolog překládá jako přímou řeč – a tím ho mění na mluvku. Hlavní postavu povídky – revolucionářku Morozovovou [57] – překladatel

[55] Štěpán R, Štěpan Fedoryč S 147
Mišenka R, Mišaňka S 147

[56] — Опять ни одной рыбешки не поймал. Мотри, свалишься еще . . .
Псс 5/256
„Zase nechýtil’s? Koukej, svalíš se ještě . . .“ R
„Opět jsi nechýtil. Dej pozor, ještě se svalíš . . .“ S 146

[57] Стала она спокойнее. Закроет окно, в пальтишко закутается вся, греется видно. Ветер, говорю, свежий был, студеный РБ 9/226, Берлин 30
Zdalo se, že se znenáhla uspokojuje, zavřela okno a zabalila se do svého pláště, aby

také pozměnil: její ostré, výbušné a ve slovníku nevybíravé promluvy uhladil a zmírnil [58]. Lásky kromě toho vnesl do povídky celou řadu melodramatických rysů [59]. Byl to zřejmě ústupek dobovému vkusu, který však neodpovídal Korolenkovu prostému a neefektnímu způsobu vyprávění.

Přes uvedené nedostatky (melodramatičnost, nadnesenost, nepřesnost, částečné zkreslení charakterů) měl překlad Láského pro tehdejší české čtenáře značný význam, protože upozornil na revoluční tematiku Korolenkových povídek, o níž se tehdy u nás mnoho nevědělo.

V Květech vyšla roku 1909 Korolenkova povídka ZA OBLAČNÉHO DNE⁷⁹ (V oblačnýj den') v překladu Akima Seta, což byl pseudonym Anny Teskové, pražské učitelky a překladatelky z ruštiny. Povídka vyšla ruský poprvé roku 1896.⁸⁰ První český překlad však byl pořízen podle druhé varianty autorského textu, uveřejněné až v roce 1903 ve třetím svazku „Črt a povídek“.⁸¹ Od původního časopiseckého znění se liší bohatěji rozpracovanými charakteristikami postav statkáře Lipovatova a jeho dcery Leny a symbolikou obrazů blížící se bouře. Hlavní postava povídky, kočí Silujan, měla – jako ve většině Korolenkových prací – svůj reálný předobraz: byl jím Vasilij Kosoj, který vozil spisovatele roku 1890 po arzamském kraji. Autentická črta z cestovního zápisníku dostala teprve později v atmosféře blížící se revoluce podobu povídky, usvědčující šlechtu ze zrady někdejších liberálních zásad a předvídací sociální bouři. Tato druhá varianta byla základem českého překladu v Květech. Překladatelka, která strávila téměř celé mládí v Rusku, nevnímala dost citlivě rozdíly mezi oběma jazyky a proto se dopouštěla často rusismů. V rovině lexikální je nutno rozlišit rusismy bezděčné a záměrné. O záměrné použití ruských výrazů šlo tam, kde překladatelka chtěla navodit iluzi cizího prostředí a mnohé z nich pak vysvětlovala pod čarou (jako např. jamščik, ňaňka, mamka, duga aj.). To byl ostatně způsob v tehdejších „věrných“ překladech běžný. Mnohé slovníkové a slovotvorné rusismy jsou však zřejmě bezděčné stejně jako

se zaňrála. „Je venku zima, vítr vás rozmrazil,“ pravil jsem. (sic!)

Láský 1170–71

(Poznámka směřuje k posluchači, ne k postavě.)

- [58] — Что вы, глупы, что-ли? Не понимаете, что я не по своей воле еду. Хорош. Сам везет, да туда же еще с сожалением суется.

РБ 9/227, Берлин 31

„Byl byste v tom ohledu tak naivní? Vy jste tedy ještě nepochopil, že jdu do vyhnanství? Hleďte, jak rozkošný je ten můj dozorce, nutí se zahrnouti mne soustrastí.“

Láský 1171

Místo: To jste tak hloupý, nebo co? Copak nechápete, že nejedu dobrovolně? Dobrák, sám mě eskortuje a ještě dotírá se svou soustrastí.“

- [59] Посмотрела на него, ну точно вот на гадину на какую. Подобралась так, чтоб не тронуть его как-нибудь, вся в уголку прижалась.

РБ 9/226, Берлин 31

S jakou hrůzou, s jakou ošklivostí byla by mu oči vyškrábala, supajíc, jako při dotyku ošklivého hmyzu. Zaobalila se těsně, zmenšila se a vtiskla v kout, jen aby se ho nedotkla.

Láský 1171

Místo: Podívala se na něho, no, jako na nějakého netvora. Odsedla si a přitiskla se do koutku, aby o něho ani trochu nezavadila.

i doslovně přeložená souslovi nebo frazeologismy [60a, b, c, d], někdy i celá rčení, pro něž zřejmě neznala české ekvivalenty [61a, b]. Velmi silně se projevil vliv ruštiny ve větné skladbě překladu. A nebyly to jen syntaktické rusismy běžné tehdy ve slabších časopiseckých překladech, jako chybné tvoření tázacích vět [62], přemíra participiálních vazeb [63], záporných genitivů, instrumentálů a deminutiv [64], typicky ruských předložkových vazeb a přístavek [65], ale i po ruském vzoru tvořené plurály příjmení [66] augmentativa [67] i vztahová adjektiva [68], která často neměla přímou předlohu v textu. Zde se negativně projevil překladatelčin rozkolísaný jazykový cit. Typickou chybou Teskové je doslovný překlad vazeb s neshodným imperativem v přacích a podmínkových větách [69a, b] a neobratné vyjadřování

[60a] Ну, потерпите. Nu, potrpte.	Cc 3/224 T 697
[60b] Бурмистры, вот, шибко примучивали (. .) ... správcové, ti zle přimučivali ...	Cc 3/221 T 695
[60c] хвост колечком ohon v kolečku (se zdviženým ohonem)	Cc 3/212 T 688
[60d] работы непочатый угол práce nepačatý kout (plný korpec práce)	Cc 3/211 T 687
[61a] Убей меня бог.. Zabij mne Bůh.. (= ať mě pámbu potrestá)	Cc 3/204 T 681
[61b] — Да ты, смотри, как бы не нагорело за твои сказки.. „Ale ty si dej pozor, aby nenahořelo ti za tvé báčorky.“ (= koukej, ať ti ty báčorky nepřijdou draho!)	Cc 3/204 T 681
[62] Скоро ли станция? Brzy-li bude stanice?	Cc 3/214 T 689
[63] На побледневшей зелени.. Na pobledší zeleni...	Cc 3/227 T 700
[64] čeho mu Lena nepostupovala.. ve stepi se volným kozákem objevuje.. třeba že opiloučký se motá...	T 691 T 701 T 680
[65] кинулся в хоромы vrhl se v síně Господь-батюшка Hospodin-tatíček	Cc 3/230 T 702 Cc 3/228 T 701
[66] И Кроли, и Анучины, и Медигорские.. I Kroli, i Anučini, i Mědigorští...	Cc 3/221 T 695
[67] Да еще деревина-то в силу взойдет.. ještě stromiště zesílí...	Cc 3/220 T 694
[68] Вскипело холопые сердце.. Vzkyřelo nevolničí srdce...	Cc 3/230 T 702
[69a] Всех на царское поселение отправляй! Všecky třeba na carskou kolonii odešli! (= Ať všechny vyvezou na Sibiř!)	Cc 3/225 T 698

opakovaného děje [70]. Často tu z jedné strany chybí předmět u sloves (typicky ruská elipsa) [71] a z druhé strany jsou věty přetíženy emocionálními částicemi a zájmeny v češtině zcela zbytečnými [72]. Mechanickým přenášením zdůrazněného větného přízvuku v emocionálních větách porušuje překladatelka i českou větnou intonaci, takže promluvy vyznívají nepřirozeně [73]. Toporností, doslovností a neobratností je v překladu Anny Teskové hezká řádka a překvapují právě u ní, která mohla mít pro dobrou práci lepší předpoklady než většina tehdejších překladatelů, protože měla mnohaletou jazykovou praxi. A právě naopak, setkáváme se u ní s doslovným převodem, bez porozumění celkovému smyslu, a se slovníkovými chybami zcela zbytečnými.

S otrockou podřízeností překladatelky originálu se nesrovnává její volný vztah k textovému členění: v lyrických pasážích rozčleňuje delší odstavec v několik kratších (T 684, 679 aj.) a naopak v dějových partiích s bohatými dialogy slučuje řadu kratších odstavců v jeden větší celek (scéna vzpoury na Lipovatce, T 698, střetnutí Alexeje s psodovy, T 702 aj.). Důvod takového postupu není jasný: odstavce, které Tesková vyčleňuje z popisu, nemají věcný ani symbolický význam, který by bylo třeba zdůrazňovat; naproti tomu dialogy, které Tesková začleňuje do ostatního textu, ztrácejí přehlednost. Jazyková úroveň překladu Teskové — jak nám ukázal rozbor — je slabá, o vystižení stylistických zvláštností Korolenkovy povídky v něm nemůže být řeči. Překladatelka nebyla schopna vyjádřit ani neodolatelný humor Korolenkova podání ani lidovou jadrnost vozkova vyprávění, tj. právě rysy, pro které současníci povídku nejvíce cenili.⁸²

Tesková však nechápala svůj překlad zřejmě jako uměleckou práci, spíše jí byl Korolenkův text prostředkem k přiblížení ruského života českému čtenáři. V pečlivém a bohatém poznámkovém aparátu k povídce (v němž vysvětlovala fakta historická, sociální a etnografická) ukázala dobrou a po-

-
[69b] Подавай ему Силуяна, с другим, говорит, и не поеду...	Cc 3/207
... dávej mu, Silujana, s jiným, povídá, ani nepojedu ...	T 683
(= ať mu dají Silujana, s jiným prý nepojede)	
[70] Встанет, бывало, до свету божьего...	Cc 3/221
Vstane, bývalo před svitem Božím...	T 695
(= vstávávala ráno před svítáním)	
[71] Ну, дело не наше, барину доложим.	Cc 3/229
Nu to není naše věc, pánovi oznámíme.	T 702
(= pánovi to oznámíme)	
Так ни с чем и отчалил.	Cc 3/225
Tak na prázdno i odrazil	T 698
(= tak nás odrazil)	
[72] А то и бунтуем, что нет вам закону!	Cc 3/225
A proto se i bouříme, že nemáte práva!	T 698
(= Proto se bouříme, že na to nemáte právo!)	
[73] — Что ты тут наболтал, па-адлец!	Cc 3/231
„Co's to tu našvanil, po-odlče!“	T 703
— Поезжай скорей, ска-атина!	Cc 3/231
„Jeď zčerstva, do-obytku!“	T 703

drobnou znalost Ruska. Význam jejího překladu tkví tedy spíše v tematickém výběru (vždyť jde o kritický obraz statkářského Ruska), než v jeho jazykové a estetické realizaci.

III/2 DVA VÝBORY

DVA VÝBORY z Korolenkova díla vydávají roku 1909 dvě česká nakladatelství, Ottovo a Vilímkovo. Překladatelé A. G. Stín a František Husák v nich mezi sebou soutěží jak pojetím tak kvalitou překladu, jehož některé rysy již signalizují pochopení nejen pro výchovnou a poznávací funkci, ale i pro funkci estetickou.

Husák si vybral několik povídek z díla, v nichž zněl Korolenkův sociální protest a které současně umožňovaly překladateli ukázat autorovo mistrovství vypravěčské zkratky. Svůj výbor nazval „Les šumí“⁸³ a umístil v něm kromě titulní povídky ještě *Ve špatné společnosti*, *Mráz* a *Ohníčky*. Husák usiloval o zachování stylistické individuality překládaného autora, tj. uskutěčňoval vlastně požadavek, který již na konci minulého století v překladové literatuře vytyčila Česká moderna. Tím se Husákův překlad příznivě liší od ostatních soudobých překladů z Korolenka.

V témže roce vyšel i první svazek souborného vydání Korolenkových Spisů v Ottově Ruské knihovně pod názvem „Sibiřské povídky – I“⁸⁴ jehož překladatelem byl Augustin Alois Vrzal, benediktin a kněz, píšící pod pseudonymem A. G. Stín. Svazek obsahoval většinu povídek publikovaných ruský v prvním dílu Korolenkových črt a povídek.⁸⁵ Český překlad Korolenkových spisů měl celkem pět svazků, ale do vzniku Československé republiky vyšly jen tři. Na dalších svazcích překladů participoval i Gabriel Šuran, středoškolský profesor, klasický filolog, který překládal nejen z řečtiny, ale i z němčiny a ruštiny.⁸⁶ Šuranova překladatelského stylu si všimneme později v souvislosti s novými překlady Slepého muzikanta. Druhý svazek Spisů V. G. Korolenka vyšel roku 1911 pod souborným názvem *Povídky z dětského života*.⁸⁷ V následujícím roce – 1912 – vyšly *Povídky ze života Malorusů doma i v cizině*⁸⁸ jako třetí svazek Spisů.

Stínův překladatelský styl. A. G. Stín soutěžil s překlady Husákovými, proti jeho emocionálnímu, uměleckému pojetí stavěl svůj přísně věrný, filologicky přesný překlad. Konkuroval mu povídkami *Mráz* v prvním svazku, *Ve špatné společnosti* ve druhém svazku a *Les šumí* ve třetím svazku.⁸⁹ Stínův vztah k originálu je pietní, usiluje o maximální věcnou i formální přesnost, která jde až do detailů. Pečlivě zachovává textové členění v užším i širším smyslu (tj. členění v odstavce) větnou stavbu, intonaci, interpunkci. Uvážlivě volí ekvivalenty a nedopouští se téměř chyb z neporozumění. Usiluje o zachycení etnografického koloritu originálu, každé vlastní a místní jméno, každé ukrajinské slovo nebo ruský název pro reálii transkribuje co nejpřesněji (nepřekládá je!) a doprovází více méně obsírnou vysvětlivkou pod čarou. Ukrajinské lidové písně překládá veršem a zachovává rým i typický rytmus – v povídce *Les šumí*. Stín pracuje věrnou metodou překladu, která je charakteristická pro většinu překladatelů Ottovy Ruské knihovny, prosazovala ji zřejmě redakce. Základním jazykovým materiálem Stínových překladů je spisovná, ve své době již poněkud zastaralá čeština, do níž se mísí náznakově tu hovorové, tu lidové prvky. Ačkoliv překladatel někdy

vynalézavě volí pojmenování nebo frazeologický obrat (zvláště v řeči lidových postav), přece se mu jednotné ucelené jazykové charakteristiky nedaří, protože je příliš vázán dobovou spisovnou normou. Slohově se blíží originálu jen v epickém pásmu, zatímco v pásmu postav (v dialogu, polopřímé řeči, monologu) se posouvá od hovorového stylu ke stylu knižně-spisovnému a tím se ocitá v rozporu s originálem.

Husákův překladatelský styl. Naproti tomu Husákovou silnou stránkou je právě stylistická diferenciacie textu. Využívá bohaté palety jazykových stylů jednak k odlišení vypravěčského pásma od pásma postav, jednak k psychické i sociální charakteristice hrdinů (Ve špatné společnosti, Les šumí). Základním jazykovým materiálem v Husákových překladech je sice také spisovná čeština, ale zbavená — při zachování dobové normy — některých archaických prvků, běžných v překladové literatuře z přelomu století. V morfologii pronikají rysy obecné češtiny, projevuje se tu např. tendence k odsouvání v genitivu plurálu maskulin koncového -v, k odsouvání -i v infinitivech, k preferenci složených adjektivních tvarů v přísudku ap. Ve slovníku dává Husák většinou přednost živým výrazům před knižními, neuzivá archaických spojek, zájmen a částic, běžných u tehdejších překladatelů z ruštiny. Ve skladbě však zůstává i Husák cele podřízen normě doby s jejím záporným i srovnávacím genitivem, s přísudkovým a srovnávacím instrumentálem, s přechodníkovými a participiálními vazbami. V epickém pásmu (ve shodě s originálem) mají převahu dlouhá hypotaktická souvětí, v dialogích se však prosazují (opět ve shodě s originálem) kratší větné celky s „mluvenou“ intonací, která se odráží v aktuálním větném členění. V promluvách postav, živých a bezprostředních, se využívá lexikálních a morfologických prvků hovorového jazyka. Ve srovnání s podáním Stínovým Husák nezachovává krajový kolorit (ukrajinský, jakutský), jinojazyčné prvky a místní názvy pro realie nahrazuje slovy obecnými, ukrajinskou lidovou slovesnost překládá volným veršem, bez ohledu na rým a rytmus originálu. Na rozdíl od A. G. Stína se vyhýbá vysvětlivkám pod čarou a zaměřuje se na přímý estetický účín (tím je blízký našemu modernímu pojetí překladu). Krajový kolorit zřejmě nepokládal za estetický prvek, jako svého času ani J. Wagner, který pořídil první výbor z Korolenkových povídek v minulém století. V Husákových překladech je bohužel řada významových nepřesností, posunů a přímých slovníkových chyb, které se u Stína téměř nevyskytují. V dobrém překladu — jímž v daném období Husákova práce nesporně byla — jsou takové chyby vždy nápadnější než ve slabé řemeslné práci, jako např. v překladech Baušové, Friče nebo Žáka na konci 19. století. Nedostatkem Husákova výboru z Korolenka je i ledabylá korektura textu (přesmyky, tiskové chyby, zanedbaná interpunkce ap.), již je vinen spíše nakladatel J. R. Vilímek než sám překladatel. Ottovo vydání Stínových překladů je v tomto ohledu mnohem pečlivější.

Oba výbory z Korolenka však byly, přes zmíněné dílčí nedostatky, významnými překladatelskými činy ve své době. Překladatelé jimi cílevědomě obohacovali naši představu o autorovi a přistupovali k jeho dílu s vážným uměleckým záměrem: Stínovi šlo o zachycení specifického prostředí a národní obraznosti, Husákovi o vystižení individuálního autorova stylu. Oba pak rozdílnými metodami směřovali k témuž cíli: tlumočit čtenáři nejen zajímavou fabuli povídek, nýbrž i jejich jemnou uměleckou stavbu, za-

ujmout ho pro aktuální filosofickou a sociální problematiku v nich obsaženou a zachovat i v překladu Korolenkův příznačný etický patos.

III/3 DALŠÍ PŘEKLADY SLEPÉHO MUZIKANTA

Korolenkův román SLEPÝ MUZIKANT, který již koncem minulého století vzbudil pozornost českých překladatelů C. S. Moudrého a G. Šurana, vyšel na počátku 20. století opět několikrát. V roce 1910 jej přeložila ve zkrácené podobě Olga Rychlíková pro Nedělní listy.⁹⁰ Následujícího roku 1911 vyšel román dvakrát knižně, a to v opraveném překladu Šuranově⁹¹ (poprvé vyšel 1891 ve Zlaté Praze) a v novém podání J. V. Kořána.⁹² Všechny tyto překlady tkví svou překladatelskou metodou v 19. století, jsou věrné, tj. více méně doslovné. Nejslabší z nich je překlad Olgy Rychlíkové, který výběrem několika dramatických míst z Korolenkova románu a jejich sentimentální stylizací vyhovoval konvenčnímu čtenářskému vkusu, podobně jako kdysi překlad Moudrého z roku 1891. Překlad Rychlíkové je psán spisovným (ne však knižním) jazykem, na němž je znát vliv ruské předlohy. Ruské prvky jsou časté především ve slovníku, ale setkáme se s nimi i ve skladbě; překladatelka vynechává sponová slovesa v přítomtu, používá obmykání přívlastku ap. Vede ji zřejmá snaha zachovat národopisný kolorit příběhu; krajové názvy pro reálie a ukrajinismy v promluvách postav pouze transliteruje a doprovází vysvětlivkami. Oba další překlady, Šuranův a Kořánův, profesionálně dokonalejší než práce Rychlíkové, stejně jako ona zůstávají v zajetí věrné metody, která v překladu dává přednost věcné sdělovací funkci před estetickou. Mnohé části románu mají v jejich podání charakter národopisného obrázku (výprava po stopách slepého banduristy, popis ukrajinského trhu a žebravých zpěváků ap.). Ve snaze působit cizokrajným dojmem oba překladatelé bohatě vyzdobili své překlady polským a ukrajinským koloritem (v lidové slovesnosti, v lidových promluvách). Na rozdíl od Rychlíkové vycházeli Šuran i Kořán z pozdní, realističtější, varianty originálu. Kořán byl ortodoxním stoupencem věrné metody, předčil Šurana v hojnosti krajových termínů pro reálie, které vždy pilně vysvětloval pod čarou, doslovnosti ochotně obětoval básnický obraz. Je dnes těžko pochopit, proč Kořánův překlad vzbudil vcelku větší pozornost než přepracovaný překlad Šuranův; oba jsou, podle mého názoru, na stejné úrovni, tj. ničím nevynikají nad dobový průměr. K příznivějšímu přijetí Kořánova Slepého hudebníka snad přispěla bibliofilská úprava vydání s dřevoryty Františka Koblíhy a snad i fakt, že překlad vyšel v renomované edici Knihy dobrých autorů. Kladné recenze mu byly věnovány mimo jiné v Národních listech, České revui, Rozvoji.⁹³ „Překlad Kořánův,“ psala Česká revue, „je nepoměrně pečlivější a barvitější než překlad Šuranův (...) Spisovný jazyk ovšem u překladatelů, takřka bez výjimky, stále ještě neuspokojuje.“ A dále se vytýkala českým překladatelům malá jazyková péče, knižnost a novinářská ledabylost. — Soudobý recenzent tedy upozornil na fakt, který je při konfrontaci tehdejších překladů Slepého hudebníka evidentní, že přes pietní vztah k ruské předloze (anebo právě proto) čeští překladatelé nevstihli Korolenkův umělecký rukopis, nepronikli do psychologie postav (hlavního hrdinu nevylíkájíc) a nevyjádřili ekvivalentními prostředky estetické hodnoty originálu.

V českých jubilejních člancích k padesátým narozeninám V. G. Korolenka v roce 1903 se již začíná projevovat kvalitativní změna ve vztahu ČESKÉ KRITIKY k tomuto autorovi. Předně: proti předcházejícímu období, kdy se u nás o něm psalo jen příležitostně v krátkých zprávách, recenzích nebo v souhrnných přehledech encyklopedického rázu, věnuje se mu nyní soustředěná pozornost, je pokládán za autora první třídy. Za druhé: mnohem zřetelnější je snaha českých kritiků o ideový výklad jeho díla. Spor se nevede o Korolenkovu uměleckou metodu (všichni kritikové se shodují v tom, že je realistická), nýbrž o její filosofické východisko. Zatímco jedna část kritiky (v Lidových novinách, Zvonu aj.) zdůrazňuje buřičské ideje Korolenkovy, protikladné oficiální ideologii, jeho pozitivistický vztah ke světu, a staví ho po bok Čechovovi, Gorkému, Andrejevovi, druhá část kritiky (v Národu, Osvětě, Venkovu aj.) dokazuje opak. Mluvčím konzervativního proudu je na samém počátku století Josef Mikš, který se ve své studii⁹⁴ snaží prezentovat Korolenka jako idealistu „obdařeného křesťanskými ctnostmi“ (tj. láskou a pokorou), který „pouze postrádá víry náboženské“ (str. 601), jako odpůrce materialismu a pozitivismu (str. 598), jako protipól Čechova a Gorkého. Píše o něm:

„On dobře tuší, že ve světě jest něco jiného než mechanický řád s mrtvými zákony přírody, že tajemství našeho života není vysvětleno, ba spíše jest zatemněno zákonem boje o život; on cítí ještě ve mnohém jiném, o čem jsou skalopevně přesvědčeni naši nadčlověkové i podčlověkové, mnoho falše, pročez si nezoufá jako Čechov, aniž hodlá přetvořit svět dle zákonů lidských vášní jako polobláznivá bosácká komanda či spíše ubozí reformátoři života z různých pelechů a nocleháren.“ (Str. 598.)

Mikš využívá každé příležitosti při výkladu Korolenkova díla k výpadům proti Gorkému a jeho ctitelům a tím i proti mladému českému literárnímu pokolení vůbec:

„On ovšem nemá tak ohromný kruh čtenářů jako Čechov nebo Gorkij, přec však se první kniha povídek jeho dočkala již devátého vydání. Korolenko není v módě, aniž může býti, pokud v ruské literatuře panuje Gorkij a jeho hajdamácká družina. (...) A sotva se v nejnovější ruské literatuře najdou lepší práce než jsou Korolenkovy. (...) a nám se zdá téměř bláhovo utíkat se k rozcuchané a nečisté muse Gorkého po čtení úspěštilých a vysoce uměleckých obrazů Korolenka, jenž mnohem lépe odhaluje nám tajemství pustých duší, zavržených členů lidské společnosti, než to činí smutní hrdinové bosáckého generála, který jich ústy vykládá pravdy věru již až směšné svou otřepaností.“ (592)

Znovu tedy ožívuje boj o Korolenka, který probíhal na počátku devadesátých let. Korolenko je i nyní zkreslován a využíván na politickém i literárním kolbišti. Akce konzervativců má nyní obranný charakter, protože pokrokový český tisk si začíná Korolenka vehementně přisvojovat,⁹⁵ objevuje v něm sympatické, dosud u nás neznámé rysy: publicistickou bojovnost (kterou mu, mimochodem, Mikš trpce vyčítal jako úpadek múzy) a kritický vztah ke carismu.

Ke dvěma knižním vydáním – k Husákovu výboru *Les šumí* a ke Stínovu prvnímu dílu *Spisů V. G. Korolenka* – byly připojeny studie o spisovateli. Autorem jedné z nich byl sám překladatel Husák, autorem druhé redaktor *Spisů* Pavel Papáček. Jejich přístup ke spisovateli byl rozdílný. Papáček cenil

Korolenka především jako beletristu, dědice klasické ruské realistické prózy, jeho pokrokové publicistice věnoval jen okrajovou pozornost, zmínil se pouze o sérii článků V hladovém roce (1892–93), některé další publicistické práce pak, jako Nad Limanem nebo Pavlovské črty, vydával za národopisné obrázky, což je pro dobové hodnocení Korolenkových próz příznačné. Zdůrazňoval jeho odlišnost od současných ruských literátů (Garšina, Čechova, Gorkého) jednak v umělecké metodě, jednak ve světovém názoru. Několik citátů z Papáčkovy studie tento postoj ozřejmí:

„V každé povídce, v nejtemnějších obzrcích života objevuje se cosi schopného smířiti nás s životem. Korolenko neztratil víru v životnost svých ideálů a v lepší budoucnost lidstva. Tím značně se liší od příbuzných jinak co se tvorby básnické týče Garšina a Čechova. (...) V bažiny sprostoty nesestupuje spisovatel nikde, ani tam ne, kde líčí zástupce nejnižších kleslých tříd lidských. Tím rozlišuje se zase — a na svůj prospěch — od mnohých nejmladších literátů (...)“ (str. 325–326). Potud Papáček.

František Husák neodděloval Korolenka od mladé spisovatelské generace, naopak ukazoval na vývojovou souvislost mezi ním a např. Gorkým. Také Korolenkově publicistice věnoval relativně větší pozornost než Papáček a zdůraznil její kritické zaměření vůči nezdravým ruským poměrům.

„Znáť ruskou společnost (...) Ví dobře, že veliká, dobrá Rus stůně a čím stůně a věnoval jejím nemocem svoji práci do posledních let, jak do-
svědčují publicistické stati v Ruském Bogatstvu“ (následuje výčet statí).
(Str. 156.)

Husák však shodně s Papáčkem a jinými tehdejšími literárními historiky oceňoval v Korolenkově umělecké tvorbě především její dokumentární a lidopisný charakter.

„... práce Korolenkovy jsou dokumenty života ruského člověka, dokumenty byvalšiny, jaké dovedl napsati snad ještě P. J. Melnikov-Pečerskij.“ Srovnání s Pečerským bylo zřejmě myšleno jako pochvala, znamenalo však ve skutečnosti nedocenění filosofických a uměleckých kvalit Korolenkovy tvorby.

Stejně jako Husákův výběr z Korolenka, vyvolaly i Stínovy překlady Sibiřských povídek ohlas v tisku. Recenzenti v České revui, Národu, Venkovu, v Literárních rozhledech a Zvonu shodně charakterizují Korolenka jako „malíře sibiřského kraje a lidu“ a jeho povídky chápou opět jako zajímavý „lidopisný dokument“⁹⁶. S pojetím redakce Ruské knihovny se ztotožňují.⁹⁷ O kvalitě Stínova překladu se zmiňuje pouze Tristan ve Zvonu, ne však pochvalně: „Překlad není mnohde dosti plynňý a přiléhavý“⁹⁸.

Recenzenti druhého svazku Spisů V. G. Korolenka shodně pokládali autora za představitele starého ruského realismu který „básnickou a realistickou pravdu slučoval“⁹⁹. Korolenkův emocionální přístup k postavám zaměřovali za sentimentalitu, jeho lyricky laděný rukopis — za smíření (!) se zobrazovanou skutečností. Přímou či nepřímou stavěli Korolenkovo dílo stranou tehdejší mladé ruské novelistiky anebo proti ní. Tak např. K. V. Havránek, odvolává se na ruské literární historiky Ovsjaniko-Kulikovského a Čukovského, napsal:

„Korolenko je příliš normální a proto není po vkusu současného pokolení ... Ruská literatura stala se literaturou katastrof, zoufalství a hrůzy a Korolenko odstraňuje z duše ruské vše to“¹⁰⁰.

„Lyrické ladění“ a „měkké smíření“ Korolenkových próz oceňovali jako před-

nost mnozí tehdejší recenzenti českých překladů, v Rozvoji, Ruském obzoru aj. Vysvítá z nich také, že Korolenko byl v té době autor, který vedle Gorkého a Arcybaševa (!) poutal u nás značnou pozornost. V Literárních rozhledech čteme, že „Korolenko náleží dnes k nejčtenějším belletristům ruským (...)“¹⁰¹. Oceňoval se především pro neobvyklost, „exotičnost“ námětů (stejně jako Arcybašev a Gorkij), a ovšem i pro zajímavou národopisnou dokumentárnost (jako Garin-Michajlovskij, Melnikov-Pečerskij). Estetická stránka Korolenkova díla byla většinou jen na okraji zájmu recenzentů.

Avšak přece dva významní čeští kritikové ocenili Korolenka jako umělce: Albert Pražák ve Slovanském přehledu¹⁰² a Ivan Skála (Miloš Marten) v Moderní revui¹⁰³. Marten, ačkoliv jeho osobní sympatie směřovaly k ponurým skladbám Dostojevského, Sologuba, Merežkovského, dovedl u Korolenka ocenit vypravěčskou jistotu a umění plastického ztvárnění postav. Napsal o něm mimo jiné:

„Sibiřské povídky Korolenkovy nemají daleké, šeré perspektivy Dostojevského, ani vibrující něhy Garšinovy, ale z tekuté těžké ruské mlhy v nich prosvítají pevně sformované postavy, jak je vidělo epické oko Gogolovo, s tajemnými nejistotami v duši a s jakýmsi archaickým rysem ve fyziognomii. V Korolenkovi není drama rasy, ale látka k němu, látka modelovaná klidnými, zamýšlenými prsty dobrého plastika.“ (Str. 168.)

Mnohem obšírněji a všestranněji rozebíral Korolenkovy Sibiřské povídky Albert Pražák. Pod poutavým syžetem citlivě nahmatává vůdčí ideu Korolenkova uměleckého díla — apologii ponížených, obžalobu společenského systému a úsilí po svobodném lidství. Poprvé si všímá, třebaš jen okrajově, Korolenkova vztahu k romantismu (v rozboru povídky Mráz) a domnívá se, že mu jako pozitivistovi, jako pravému Rusovi byl romantismus, zvláště v jeho polské podobě, zcela cizí. Zde se Pražák mylil: jednak buřičský patos Korolenkova díla, na nějž kritik sám upozornil, je výrazně romantický, jednak i umělecká metoda Sibiřských povídek, k nimž se vztahovalo Pražákovo hodnocení, je poznamenána mateřským znamením romantismu; projevilo se to ve volbě neobvyklého prostředí, v soustředěné pozornosti pouze k jedné postavě, v zájmu o silné a svobodymilovné jedince (Čerkes, Sokolinec) nebo jedinečné a svým způsobem hrdinské postavy (Jaška, Zabiják), v emocionálních charakteristikách, v paralelách mezi přírodními obrazy a intimním životem postav ap. Vnitřní protikladnost Korolenkovy tvůrčí metody a světónázorového východiska tehdy Pražák nepostihl, ačkoli právě v ní měl své kořeny spor o Korolenka, kterého jedni chválili pro etnografickou popisnost, smysl pro detail a objektivitu, druzí pro exotiku, heroizaci postav a silnou emocionalitu, který byl jedněm blízký svou lidumilností, druhým imponoval principiální společenskou kritikou. Pražák staví Korolenka shodně s většinou tehdejších kritiků, do vývojové řady ruských kritických realistů Turgeněva, Tolstého, Dostojevského, nepokládá ho však za epigona, nýbrž za silnou individualitu, schopnou umělecky umocňovat skutečnost a dávat jí progresivní smysl. Jemu a Gorkému přisuzuje Pražák literární objevení nové společenské vrstvy, nového hrdiny z lidské spodiny. V Korolenkových povídkách oceňuje „jemnou psychologii, znamenité umělecké prostředky, velkou schopnost slovesné malby“. Hodnocení Pražákovo svou pokrokovostí, samostatností a nezávislostí na ruské kritice zůstalo ojedinělé v té době.

Méně samostatné, ale zato materiálově bohatší byly tři studie Jana Má-

chala, publikované v letech 1911–1912 v Času, v Ruském Čechu¹⁰⁴ a jeho předmluva k českému vydání Čerkesa v novém překladu Kořánově¹⁰⁵. Máchal se v nich opíral o literárněhistorické studie Ovsjaniko-Kulikovského a Skabičevského, o kritiku Arsenjevovu a jubilejní přednášku Čukovského. Shodně se Štěpánkem, Mikšem a jinými nedocenil společensky pokrokový smysl jeho tvorby a orientoval pozornost čtenářů především na beletrii, oceňuje v ní zvláště „mistrnou krajinomalbu“, „elegantní a lahodnou dikci“, „dojemný a měkký tón a něžnou melancholii“¹⁰⁶. Ačkoli usiloval o úplnou Korolenkovu charakteristiku, ač nezastíral jeho kritický poměr k carismu, jeho veřejnou opoziční činnost, ač oceňoval vynikající morální kvality jeho publicistiky, přece ho viděl jako nadčasového lidumila, ne jako kritika a soudce. Hlavní předností Korolenkových próz byla podle Jana Máchala jejich lyričnost, optimismus a smířující humor. Příznačné je Máchalovo srovnání Korolenkových povídek s tvorbou jeho současníků:

„U Andrejeva znamenáte zřejmý úmysl děsiti a strašiti čtenáře, vyhledávati úzasy života a smrti i tam, kde jich ve skutečnosti není, nebo nejsou tak hrozné, jak on je líčí. Korolenko črtá zase často opravdové tragedie životní, ale dovede úzasy jejich před čtenářem skrývati, umí je ozářiti paprskem nejčistší poezie. (...) I když kreslí nejrůznější a nejtemnější obrazy, činí to se zvláštní delikátností, která nedráždí ani neuráží“¹⁰⁷.

Máchal tedy, stejně jako značná část kritiků a literárních historiků této doby, zdůrazňoval v Korolenkově díle ty složky, které nejméně zneklidňovaly společenské svědomí.

V témž duchu pokračovaly jubilejní články následujícího roku (1913), které ke Korolenkovým šedesátým narozeninám přinesl český tisk (Národní politika, Besedy lidu aj.). K počtě jubilantově se konala v Praze veřejná přednáška o jeho životě a díle (v Knihovně Tolstého)¹⁰⁸. Korolenko byl oslavován jako „jeden z mála slastných idealistů“, jako „umělec nejvybranějšího realismu a nejemnějšího poetického, měkkého pročitění“¹⁰⁹.

Od oficiálního hodnocení spisovatele Korolenka se lišily jen dva články, které uveřejnily doleva orientované listy. Dělnické Rudé květy¹¹⁰ přinesly spisovatelovu podobiznu a nepodepsaný medailón, v němž se zdůrazňoval Korolenkův demokratismus, boj s vládní mocí a spřízněnost jeho zájmů se zájmy dělnictva. Byl to portrét nadšený, ale poněkud jednostranný, zřejmě inspirovaný jubilejním článkem v ruské Dělnické pravdě¹¹¹ a zakládající se spíše na Korolenkově publicistice, otiskované českým pokrokovým tiskem, než na jeho umělecké tvorbě. Polemicky zaostřený proti oficiální kritice byl článek Ferdinanda Peroutky, uveřejněný v radikálně pokrokové Samostatnosti¹¹². Peroutka v něm zařadil V. G. Korolenka do ruského a evropského literárního kontextu, ale jako umělce ho podcenil. Napsal o něm:

„... není sarkastický jako Pisemskij, není bezútěšný a ostrý jako Saltykov-Ščedrin, není propastný jako Dostojevskij, není vznešeně prostý jako Tolstoj nebo tragický jako Gogol. Je daleko slabší než tito všichni, je talent odvozený, epigonský, druhořadý, deus minorum gentium.“

Dokonce i ve srovnání s průměrnými současnými ruskými beletristy se mu zdál Korolenko slabý: „Naživin a Zajcev, kreslíci život v celku, získávají při srovnání s ním.“ Článek byl zaměřen proti názorům vyjadřovaným Papáčkem, Veselým, Havránkem i Máchalem. Rysy, které tito kritikové pokládali za přednosti Korolenkova díla, tj. podrobnou, etnografickou znalost prostředí a delikátní, lyrický způsob podání, nazýval Peroutka „pra-

menem jeho uměleckých nedostatků". V detailním popisu prostředí viděl jeho Achilovu patu:

„Má referentskou pravdivost detailu. (...) Jde mu vždy o lokální zabarvení, nikoliv pouze o samu chuť života. (...) Jeho umění je kuriosní (...), těžící z novosti, nezvyklosti motivu.“

Vytýkal Korolenkovi i jeho uměleckou uměřenost:

„Korolenko je talent úpravný, esthetický, úměrný. Povídky vycházejí vždy jaksi načesány, napařumovány zpod jeho pera.“

V polemickém zápalu Peroutka Korolenkovi zjevně ukřivdil, protože ho znal pouze zprostředkovaně, tak, jak ho vykládali a překládali tehdy u nás konzervativní rusofilové.

III/5 KOROLENKOVA PUBLICISTIKA

Překladačské akce organizované nebo inspirované konzervativními českými rusofilskými kruhy se zaměřovaly jen na část Korolenkovy beletrie, stranou hlavního zájmu zůstala PUBLICISTIKA. Ale Korolenko-publicista nebyl u nás neznámý, a to zásluhou demokratického a pokrokového tisku, který se snažil ukázat ho jako veřejného žalobce, odpůrce despotie, a využíval ho jako spojence ve svém politickém boji. Zájem, který vyvolal u pokrokové inteligence svým postojem k ruské revoluci roku 1905, posílil ještě tvrdší odporem vůči reakci po potlačení revoluce. Objevují se překlady jeho publicistických vystoupení proti zneužití moci ve vojenském soudnictví, proti bestialitě při vyšetřování, proti perzekuci náboženské a rasové, proti hromadným popravám politických vězňů aj. Zprávy o jeho srážkách s cenzurou a s policií, o jeho soudních procesech ap. přinášejí vídeňské *Dělnické listy*, *Čech*, *Český deník* a dokonce i *Moravská hlídka* (zásluhou *Vrzalovou*). V roce 1910, kdy Korolenko za morální podpory L. N. Tolstého protestuje řadou článků v časopise *Ruskoje bogatstvo* proti trestu smrti, který se stal v Rusku „všedním zjevem“¹⁴³ přinášejí *Národní listy* a *Ženský svět* první zprávy o sérii Korolenkových protestních článků, převzaté z německého tisku. Jeden z nich vyšel již počátkem následujícího roku 1911 v „týdeníku pracujícího lidu“ *Zár* – pod výmluvným názvem: *Jak umírají ruské revolucionářky*¹⁴⁴. Byl to zkrácený a značně volný, agitačnímu účelu přizpůsobený překlad té části, která se týkala smrti M. Prisjažňukové. V pozdějším knižním vydání ji autor zařadil do 7. kapitoly pod názvem *Vyvlastňovatelé* (*Ekspropriatory*). Anonymní český překladatel text pravděpodobně převzal z německého nebo polského pramene, čemuž nasvědčují některé stylistické zvláštnosti a transkripce vlastních jmen (*Endel Horn*, *Naja Priluková*, *W. Korolenko*). V roce 1912 pak vyšel celý Korolenkův spisek česky u Pelcla v překladu Stanislava Minaříka¹⁴⁵. Ani tento překlad nevycházel z ruského knižního cenzurovaného vydání, nýbrž buď z první novinové verze, nebo z ilegálního zahraničního vydání *Ladyžnikovova*. Tomu nasvědčuje několik faktů: jednak není spisek ještě rozdělen do kapitol a nemá bibliografické poznámky autora, v nichž ukazoval na prameny svých zpráv z věznic, jednak je mnohem odvážnější (v úvodních partiích především) ve formulaci obvinění státu z nezákonnosti. – Pokrokový český tisk komentoval Pelclovo vydání tohoto spisku jako věc potřebnou „pro lepší poznání oficiálního Ruska“ a pro poučení „některých našich časopisů a politiků, kteří pěstují laciné hejslovanství a obracejí s důvěrou zraky na slovanského kolosa“¹⁴⁶,

jako otřesný doklad „o brutalitě ruské justice“¹¹⁷, jako účinnou zbraň v boji za humanitu¹¹⁸.

V pražském Ruském kroužku, středisku českých rusofilů, dochází v té době k významné změně: konzervativní živly jsou nuceny postoupit vedení pokrokovějším silám. Nový výbor Ruského kroužku ohlašuje v Ruském obzoru svůj program takto: „Rusko oficiální a Rusko národní jsou dnes pojmy úplně protilehlé. Ruský kroužek právě jest tím spolkem, který chce poznávatí Rusko národní a na základě poznání jeho skutečného života ve všech jeho projevech vyhledávati cestu ku vzájemnému sblížení“¹¹⁹. V Ruském obzoru vyšel jeden překlad z Korolenkovy publicistiky pod názvem Jistý případ (srovnání právních poměrů evropských a ruských a dvě revoluční jinotajné básně v próze Ohníčky a Kdy?, všechno v překladu Marie Bubelové¹²⁰).

Zájem o Korolenkovu publicistiku dosvědčuje překlad jeho protestu proti krutým výslechům obyvatelstva ve vsi Kromščině, který pod titulem Z ruské vesnice¹²¹ v Lidových novinách publikoval Bořivoj Dušek. Roku 1913 V. Horský uveřejnil v Rozvoji úplný překlad Korolenkovy podrobné zprávy o kišiněvském protizidovském pogromu Dům číslo 13, která již byla jednou ve zkrácené podobě otištěna v Dělnických listech (r. 1903).

O několik let později vyvolal mimořádný zájem Korolenkův politický spisek, napsaný v revolučním roce 1917, Pád carské vlády (Padenije carskoj vlasti), který byl na konci rakousko-uherské éry a na počátku samostatného státu několikrát otištěn (a také cenzurou zabaven) v překladech Vincence Červinky a Běly Holubové-Morkovinové. Český tisk ho souhlasně komentoval jako „dobrou četbu pro lid“, jako „nejrozšířenější a nejpopulárnější knihu na Rusi“¹²². První dvě kapitoly s úvodem otiskly v květnu 1918 Národní listy (překlad Červinkův), další dvě kapitoly otiskl prý (podle Bibliografie slavic ČSAV) pražský Večer (nenašla jsem je). Denní tisk (Zvon, Národní listy a Cesta) připravoval čtenářskou veřejnost na české knižní vydání, které mělo vyjít ve Sborníku vzdělávacích a časových pramenů (Prameny), ale neprošlo cenzurou. Zvon doporučoval na jaře 1918 knihu slovy:

„(. . .) po mnoho let nespolehlivý spisovatel-proletář byl vhodně vybrán, aby (. . .) nakreslil všechny hluboké příčiny a důvody, proč musilo dojít k pádu carské moci, proč a jak může a bude lidu lépe.“

Úvodník Národních listů využil Korolenkova spisu k invektivě proti Němcům, kterým se prý Korolenko nehodí pro svou bojovnost, lépe prý jim vyhovuje Tolstého doktrína o neprotivení zlu. List Cesta se v srpnu 1918 pozastavoval nad tím, že v cizině kniha vychází, ale v Čechách vyjít nemůže.

„A přesto vydání celé knížky, jejíž čtení doporučovala vřele německá vláda ruským zajatcům, zdá se pojednou v Čechách a v českém překladě býti závadným, či snad dokonce nebezpečným?“¹²³

Teprve po státním převratu 1918 vyšel Korolenkův spisek dvakrát knižně v laciném brožovaném vydání pro lid. Sáhla však po něm ochotně i mladá česká inteligence, která již několik let postrádala pravdivé informace o situaci v Rusku. Český překlad recenzovali Josef Folprecht¹²⁴ a Otokar Štorch¹²⁵. Shodou okolností vyšel pozdější překlad Holubové, jazykově dokonalejší a svědomitější, dříve než časově předcházející, ale řemeslně odbylý překlad Červinkův. Oba však posloužily stejně svému informativnímu účelu.

Zvýšený překladatelský zájem o Korolenkovu publicistiku v druhé polovině sledovaného období, zhruba od roku 1911, je vysvětlitelný za prvé tím, že Korolenko kromě prvního dílu Příběhu mého současníka¹²⁶ nepublikoval

v té době žádná nová umělecká díla a soustředil se na publicistiku s akutní společenskou a politickou problematikou; za druhé tím, že jeho novinářské články byly pro nás bezmála jediným spolehlivým pramenem informací o poměrech v Rusku.

